

Erfgoedkrant Haspengouw

OKTOBER 2014 | JAARGANG 3, NR 2

erfgoedhaspengouw.be

wek ons verleden

ERFGOED
HASPENGOUW

Lees in deze Erfgoedkrant verhalen van boeiende mensen die zorg dragen voor ons cultureel erfgoed en zo het verleden van Haspengouw opwekken.

BILZEN

Rippetippers
op de erfgoedradar

2

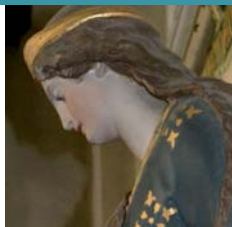
BORGLOON

Reuzen gesignaleerd
in de Borgloonse heuvels

7

GINGELOM

Eerste hulp
bij tandpijn

6

HEERS

Over knikkerflessen en
klare citroen

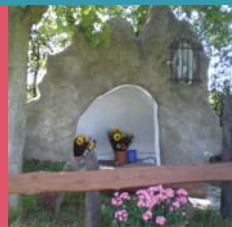
8

HOESELT

Vrienden van het erfgoed:
Regionaal Landschap
Haspengouw en Voeren **10**

NIEUWERKERKEN

Wijer en Kozen
verenigd aan de
Mierhoop

9

RIEMST

Van de gevangenis
naar de bibliotheek

10

SINT-TRUIDEN

Stippen en strepen
in Sint-Truiden

5

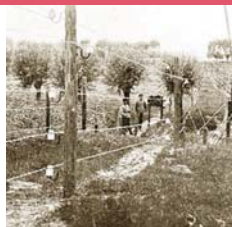
TONGEREN

Konkelfoezen
met de begijnen

3

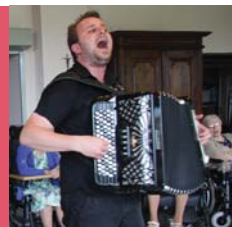
VOEREN

De dodendraad
in Voeren

4

**ERFGOED
HASPENGOUW**

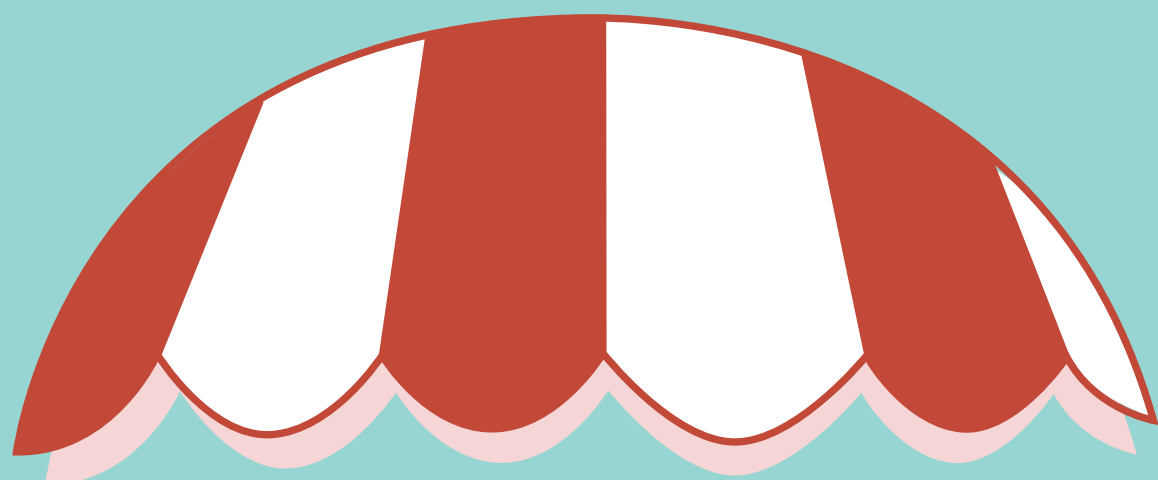
Storysongs

12

1

3de ERFGOEDJAARMARKT — HASPENGOUW —

NIEUWERKERKEN

Zondag 12 oktober 2014 van 13 tot 18 uur

OC De Brug

GRATIS TOEGANG

erfgoedhaspengouw.be

Erfgoed Haspengouw

Meer dan 40 verenigingen

Heemkundige en geschiedkundige kringen, archieven, musea, dialectverenigingen ... stellen hun werking voor. Ontdek de geschiedenis van Haspengouwse steden en dorpen aan de hand van verscheidene thema's zoals dialecten, kerkelijk en agrarisch erfgoed, Eerste Wereldoorlog en mondelinge geschiedenis. De erfgoedvrijwilligers aan de infostanden luisteren graag naar jouw vragen of suggesties.

Animatie voor jong en oud

Tussendoor kan je genieten van optredens van toneelgezelschap 't Kringetje. Kinderen kunnen zich dit jaar laten onderdompelen in de wonderlijke wereld van 't Kwasteeltje waar verhalen, grime en creativiteit samenkomen in een speelse caravan.

Gratis toegang en verrassing

Kom gratis kijken, luisteren, snuisteren, meezingen, proeven. En ga niet met lege handen naar huis: de eerste vijfhonderd bezoekers ontvangen een herinneringsgeschenk!

Praktisch

Ontmoetingscentrum De Brug
Kerkstraat 129, 3850 Nieuwerkerken
Aanvang: 13.00 uur | Einde: 18.00 uur

Informatie

Raadpleeg erfgoedhaspengouw.be
of volg ons op

Rippetippers op de erfgoedradar

'Hallo, wij zijn Femke, Lune, Jarne, Sander, Jille, Remco, Daan, Pim, Davina, Freya, Britt, Zoë, Elien en Karlijn. Wij zitten in de derde graad.

Wij zijn tussen 10 en 12 jaar oud. Onze school heet **Rippetip**.

Rippetip is een Freinetschool. Een Freinetschool is een methodeschool.'

Zo luidt het eerste bericht op de blog 'Erfgoedrippetip'.

De Erfgoedradar

De website Erfgoedrippetip werd vorig schooljaar gemaakt door de leerlingen derde graad van Rippetip, een Freinetschool in Beverst. Dankzij deze blog konden de ouders de zoektocht van de leerlingen naar erfgoed in de omgeving van hun school volgen. Samen met hun leerkrachten Elien en Karlijn gingen de leerlingen namelijk enkele weken aan de slag met de Erfgoedradar.

De Erfgoedradar is een methode om leerlingen van het lager onderwijs kennis te laten maken met erfgoed. De methodiek is gebaseerd op omgevingsgericht onderwijs, een type onderwijs waarbij de eigen leefomgeving centraal staat. Leerlingen ontdekken de wereld waarin zij dagelijks vertoeven. En binnen deze omgeving gaan ze op zoek naar 'knooppunten'. Zulke knooppunten kunnen de lokale winkels zijn, het sportterrein ... en dus ook het (cultureel) erfgoed.

De Kapel van de Trouwlustigen

Om te beginnen bezochten de leerlingen de Sint-Gertrudiskerk in Beverst. Ze leerden er onder meer dat de eerste kerk in Beverst al in de 11de eeuw gebouwd werd. Ze ontdekten er ook dat de kinderen van Beverst pas vanaf 1835 in hun eigen parochiekerk gedoopt werden. Vanaf dat jaar hadden ze er een eigen doopvont. Daarvoor werden de kinderen in Hoeselt gedoopt.

De Rippetippers gingen ook eens kijken naar de Kapel van de Trouwlustigen. De oorspronkelijke kapel werd gebouwd in 1669 maar werd waarschijnlijk gesloopt tijdens de Franse overheersing. De huidige kapel is gedateerd 1851. De kapel is tot op de dag van vandaag een belangrijke stopplaats voor bedevaarders uit Maastricht. De vijfde maandag na Pasen vertrekken zij vanuit Maastricht te voet naar Scherpenheuvel. Ze stoppen dan aan de kapel om te bidden en om het klokje te laten luiden. Wie het klokje

eenmaal laat luiden, zal een levensgezel(lin) vinden. Weduwnaars of weduwen moeten de klok twee keer laten luiden. Koppels die een kinderwens hebben, moeten drie keer luiden.

Nog meer erfgoed

De Rippetippers gingen niet alleen op locatie. Ze leerden ook meer over *Armand Roelants du Vivier*, de laatste bewoner van Alden Biesen. Over zijn leven maakten de leerlingen een stripverhaal: Biesen Gek.

Ze interviewden ook de vrijwilligers van Heemkundekring Bilisium. Ze vroegen waar de naam Bilisium vandaan komt, wat ze precies doen en of het moeilijk is om lid te zijn van een heemkundekring. Ook Erfgoed Haspengouw mocht komen uitleggen welke acties ze ondernemen voor het cultureel erfgoed in Beverst en omstreken.

Zowel de leerlingen als de leerkrachten zijn zich bewuster geworden van al het erfgoed in de schoolomgeving.

De leerlingen zelf willen graag dat hun klaskikker voor én door latere Rippetippers bewaard wordt. Deze pluchen kikker is na een uitstap naar Gaipark meegekomen naar Beverst en is elk schooljaar met de klas mee verhuisd.

Want die kikker is voor hen het symbool voor alles wat ze al die jaren hebben gedaan in Rippetip: veel geleerd tijdens toffe uitstapjes.

Na enkele weken leren over het (cultureel) erfgoed mochten de ouders komen luisteren naar de kennis die hun kinderen hadden opgedaan. Ze vertelden over het verschil tussen roerend en onroerend erfgoed, wat immaterieel erfgoed is en over alle andere ontdekkingen die ze hebben gedaan tijdens dit boeiende project.

De **Erfgoedradar** werd ontwikkeld door Erfgoedcel Mijn-Erfgoed.

Mijn-Erfgoed en Erfgoed Haspengouw gingen ondertussen in zee met het departement Lerarenopleiding van de KHLim om deze methodiek op grotere schaal toe te passen in het lager onderwijs in Limburg. Op die manier wordt de erfgoedradar verder uitgewerkt en op punt gesteld.

Heb je interesse om deze methodiek toe te passen in jouw school of klas (3de graad)? Neem dan contact op met Erfgoed Haspengouw: 011 - 70 18 30 of info@erfgoedhaspengouw.be.

Konkelfoezen met de begijnen

1660

Het verhaal van het museum begint in 1995 wanneer Jan en Lea besluiten om een woning te kopen op het Tongerse begijnhof. Hun oog valt op een huis dat nog in authentieke staat is maar wel wat opknapwerk nodig heeft. Lea en Jan willen er een woonhuis van te maken, maar een tragische familiegebeurtenis beslist daar anders over. Een van hun dochters geraakt na een ongeval in een rolstoel en Lea en Jan besluiten om geen ingrijpende veranderingen in het huis door te voeren. In plaats daarvan restaureren ze het huis om er een museum van te maken. Geen renovaties, geen moderne elementen, maar nog helemaal hoe het was zoals toen het gebouwd werd in 1660. Het resultaat is een begijnenhuis dat anno 2014 een historische sfeer uitademt. Zo zal je nergens stopcontacten zien en zijn nieuwe deuren volledig uit glas om de doorkijk niet te verhinderen. Het feit dat Jan architect is, heeft het welslagen van de restauratie zeker bevorderd.

Klein maar fijn

In het museum kan je zien hoe de begijnen in de 17de eeuw in Tongeren leefden. Je vindt er een volledig intacte bedstede, een haardvuur en heel wat voorwerpen die in het dagelijkse leven een belangrijke rol speelden. Een van de collectiestukken is de inventaris van de inboedel. Deze inventaris werd gemaakt door Marie-Cathérine Emmerickx, een jonkvrouw uit het kasteel van Schoonbeek (Bilzen). Zij woonde in het huisje op het einde van de 17de eeuw en heeft alles opgeschreven wat er op dat moment aanwezig was. Zo had deze ijdele dame niet één maar twee spiegels in haar bezit. De collectie bestaat uit privéstukken - Jan is een fervent verzamelaar van voorwerpen uit Vlaanderen uit de 17de en de 18de eeuw - aangevuld met objecten uit het stadsarchief van Tongeren. Jan is vooral een groot bewonderaar van het vakmanschap van onze voorouders. Voor hem zijn de Vlamingen de beste houtbewerkers ooit. Het meubilair van toen was van een bedrieglijke eenvoud: weinig tierlantijntjes maar met heel veel kennis van het hout.

De begijntjes zijn weliswaar verdwenen in Tongeren, maar het warme gevoel van een eigen haard, een oord van rust en welbehagen is gebleven.

Op stap met de begijnen

Een van de troeven van het museum is de zoektocht naar spreekwoorden en uitdrukkingen in onze Nederlandse taal. Veel oude gebruiksvoorwerpen liggen aan de basis van uitdrukkingen als *konkelfoezen*, *de kluts kwijt zijn*, *van katoen geven* of *in zijn nopjes zijn*. Het best ontdek je deze verborgen woordspelletjes tijdens de rondleiding *Met een begijn op stap*. Deze rondleiding begint in de kelder met een kop koffie of thee met taart, waarna een begijntje je meeneemt doorheen het begijnhof en het museum. De rondleiding eindigt in stijl met een biologisch kruidenbier of frisse vlierbloesem-limonade. Kruiden zijn immers de passie van Lea. Zij is toeristisch gids en herboriste en staat steeds ter beschikking om de bezoeker meer informatie te geven.

Begijnhofmuseum Beghina 1660

Onder de Linde 12, 3700 Tongeren
012 - 21 32 59
info@begijnhofmuseumtongeren.be
www.begijnhofmuseumtongeren.be

Openingsuren:

Dinsdag tot en met zaterdag:
van 10.00 tot 12.30 uur en van
13.30 tot 17.00 uur
Zondag: van 11.00 tot 17.00 uur
Maandag: gesloten
Van 1 oktober tot 31 maart: maandag en
vrijdag gesloten

De dodendraad in Voeren

De Eerste Wereldoorlog werd er een van wereldformaat mede door de beschikbare technieken en infrastructuur.

Een van die nieuwe snufjes was de zogenaamde dodendraad, een elektrisch afschrikkingshek tussen Nederland en België. Deze versperring heeft heel wat mensenlevens gekost en schudde het dagelijkse leven van de bewoners uit de gemeenten aan de grens met Nederland helemaal door elkaar. Zo ook in Voeren.

Neutraal Nederland

België, dat neutraal was, werd in het conflict betrokken toen Duitsland ons land in augustus 1914 de oorlog verklaarde. De Duitsers wilden zo snel mogelijk, dwars door ons land, naar Parijs marcheren. Het eveneens neutrale Nederland werd in deze plannen niet betrokken en behield zijn status. Naar schatting meer dan een miljoen Belgen vluchtten dan ook naar Nederland om te ontsnappen aan de gruwel van de oorlog. Op het moment dat de Duitsers zich vastlopen aan de IJzer wordt de grens tussen België en Nederland belangrijk.

Van Aken tot Cadzand

Om de grote vluchtelingen- en informatiestroom naar Nederland een halt toe te roepen, begon de Duitse bezetter begin 1915 met de bouw van een elektrisch afschrikkingshek tussen België en Nederland. De onder spanning staande draad, ook wel *dodendraad* genoemd, werd in 1915 en 1916 over een lengte van meer dan 300 kilometer aangelegd van Aken tot Cadzand. De versperring bestond uit een afrastering van drie rijen draden waarvan de buitenste twee uit prikkeldraad. De middelste rij was uitgevoerd met vier tot soms wel zeven of negen prikkeldraden, waarop een spanning van tweeduizend volt stond. In die tijd was het gevaar van elektriciteit bij een groot deel van de bevolking niet bekend. De bewoners van Voeren kenden eigenlijk geen elektriciteit vóór de oorlog. Pas in 1920 kwam er een elektriciteitsnet in de zes dorpen. Dit leidde tot veel ongelukken en veel doden; sommige bronnen spreken van meer dan vijfhonderd.

Afgesloten van de wereld

De dodendraad volgde de grillige grens tussen Nederland en België niet, hij liep veel rechter. Wat wel eens zorgde voor bizarre situaties. Zo woonden veel mensen in Voeren tussen de dodendraad en de Nederlandse grens. Ze waren afgesloten van hun land, familie en vrienden. Boeren konden niet naar hun akkers, gelovigen konden niet naar hun eigen parochiekerk en de dokter van 's-Gravens-voeren kon alleen voor zijn patiënten tussen de dodendraad en de grens zorgen. De bewoners aan de andere kant van de dodendraad moesten op zoek naar een andere dokter.

Smokkel

De dodendraad hield niet iedereen tegen. Er waren mensen die een ketting vormden, een *filière*, om mensen die achtervolgd werden door de Duitsers of die het leger wilden vervoegen, te laten ontsnappen. Er waren allerhande toestellen die de draden uiteen gesperd hielden, zodat je ertussendoor kon kruipen. In Voeren gebruikten ze bijvoorbeeld poolstokken en plooibare raamkozijnen. Maar nog meer werden de grenswachters omgekocht: oudere soldaten waarmee inwoners, volgens getuigenissen, vrij gemoedelijk omgingen. Bij momenten werd de elektriciteit even afgezet om zo het passeren op een veilige manier te laten verlopen.

Monument

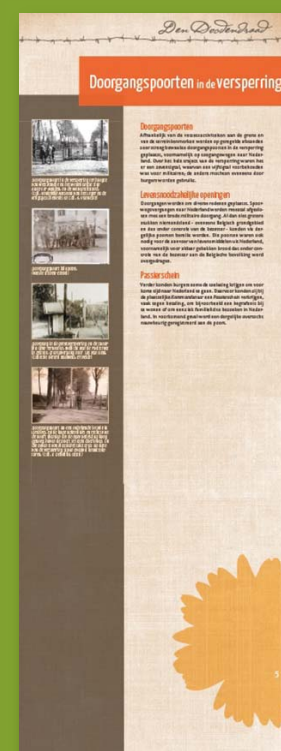
Onmiddellijk na de wapenstilstand op 11 november 1918 werd de draad door de bewoners ontmanteld. De ijzerdraad werd gerecupereerd om er weilanden mee te omheinen en voor sommige bewoners werd

het een souvenir dat in vele families als een relikwie wordt bewaard. Graaf d'Oultremont, die op het kasteel van Beusdaal woonde, heeft in Sippenaken, op de grens met Teuven, een monument laten oprichten om de slachtoffers van de elektrische draadversperring te herdenken. Dit is het enige monument dat aan de dodendraad herinnert.

Elza Vandenabeele

Dit artikel kwam mede tot stand dankzij de hulp en wijsheid van Elza Vandenabeele. Elza is één van de autoriteiten op het vlak van erfgoed in Voeren. Samen met haar man zaliger, Jaak Nijssen, heeft zij talloze artikels geschreven over de geschiedenis en het erfgoed van Voeren. Dit artikel is gebaseerd op een lezing die zij over dit onderwerp heeft gegeven voor de KVLV van Voeren.

ROLL-UP TENTOONSTELLINGEN WO I

Naar aanleiding van de herdenking van WO I stelt het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed 2 roll-up tentoonstellingen ter beschikking: *De Groote Oorlog in grote lijnen* en *De Doodendraad*. Verenigingen, scholen, musea en lokale besturen kunnen deze tentoonstellingen gratis uitleen voor een beperkte duur.

De Groote Oorlog in grote lijnen vertelt in 16 panelen het verhaal van WO I op internationaal en Belgisch vlak. De tentoonstelling toont de belangrijkste thema's en enkele sleutelmomenten van die geschiedenis.

De Doodendraad geeft in 13 panelen het hoe en waarom weer van de elektrische draadversperring die vanaf 1915 tussen België en Nederland werd opgetrokken. De 357 kilometer lange draad liep van Vaals tot Cadzand en eiste heel wat mensenlevens.

Reserveren:
011 - 23 75 74
dirk.bouve@limburg.be
www.limburg19141918.be

Samuel Morse

Morse is een communicatiemiddel dat letters, leestekens en cijfers codeert om ze via een draad of draadloos over te brengen. De code werd in 1835 door Samuel Morse uitgevonden en ontwikkeld. De code is opgebouwd uit een reeks punten (dih) en strepen (dah). Een streep (dah) is driemaal zolang als een punt (dih). De snelheid van morse wordt uitgedrukt in woorden per minuut (wpm).

Militaire basis te Brustem

RST bestaat al sinds 1983 en telt 62 leden. Wij zijn een onderdeel van de Koninklijke Unie van de Belgische Zendamateurs. Bij onze hobby gaat de aandacht vooral uit naar de studie, zowel theoretisch als proefondervindelijk, van de radiocommunicatie en elektronica in al hun vormen en toepassingen. Onze leden zijn zowel technische mensen als personen zonder enige kennis van elektriciteit of elektronica. Allen hebben ze één ding gemeen, namelijk de passie om zich te verdiepen in de boeiende aspecten van draadloze communicatie. Onze vereniging is gehuisvest op de Militaire Basis te Brustem. De eerste vrijdag van de maand vergaderen we en op woensdagavond komen we samen om te knutselen of om de opgestelde radiozendinstallaties te gebruiken.

Ondersteuning van grote evenementen

Onze hobby bestaat in de eerste plaats uit het experimenteren met radiocommunicatie in al haar vormen. Dit kan zowel spraak, digitaal, video als morse zijn. Radioamateurs kunnen hun activiteit van thuis uit, van in de wagen en zelfs vanop zee beoefenen. We doen ook

groepsactiviteiten die meestal een wedstrijdement bevatten. We proberen dan om zoveel mogelijk verbindingen te maken binnen een bepaald tijdsbestek. We worden ook frequent gevraagd voor ondersteuning van hulpdiensten bij grote evenementen. Onze kennis ten dienste stellen van de maatschappij, daar doen de meesten het voor.

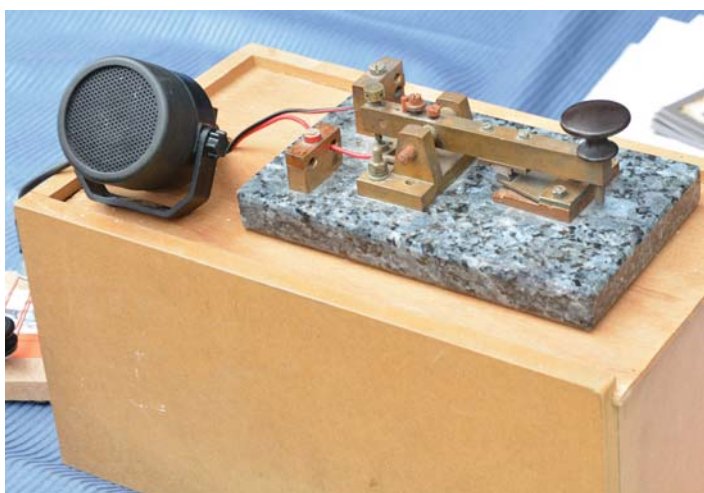
ISS, hoor je mij?

Het boeiendste project dat we tot nu toe hebben gedaan zijn de *live* radiocontacten met Frank De Winne vanuit ruimtestation ISS. Kandidaat onderofficieren kregen de mogelijkheid om zelf vragen te stellen aan Frank De Winne. Een paar jaar voordien had hij zijn radioamateurlicentie behaald en werd hij erelid van onze club. Ook de leerlingen van KCST in Sint-Truiden hebben op deze manier rechtstreeks vragen kunnen stellen aan Frank De Winne. Het Atheneum in Borgloon heeft dankzij ons live radiocontact gehad met de Nederlandse astronaut André Kuipers.

Immaterieel erfgoed

Morse is in onbruik geraakt in de commerciële wereld. Telecommunicatie is immers veel gemakkelijker geworden dankzij satelliet en het internet. Maar we mogen niet vergeten dat morse ontzettend veel heeft betekend voor de ontwikkeling van de communicatietechnieken.

Het is dan ook belangrijk dat de radioamateurs, die morse nog actief gebruiken, ervoor zorgen dat morse geborgen wordt voor onze toekomstige generaties.

tippen en
Sint-Tru

Een van de opmerkelijkste activiteiten van Erfgoeddag 2014 was die van de Radioamateurs Sint-Truiden (RST) in samenwerking met de Sint-Augustinusscouts. Met allerlei doe-het-zelf activiteiten leerden de Radioamateurs de jonge scoutsleden de geheimen van morsecode, een communicatiemethode die in onbruik is geraakt. De Koninklijke Unie van de Belgische Zendamateurs en dus ook RST willen morse laten erkennen als immaterieel cultureel erfgoed. Hoog tijd dus om eens nader kennis te maken met deze unieke vereniging. Roger Leunen, logistiek manager, geeft tekst en uitleg.

Erfgoeddag

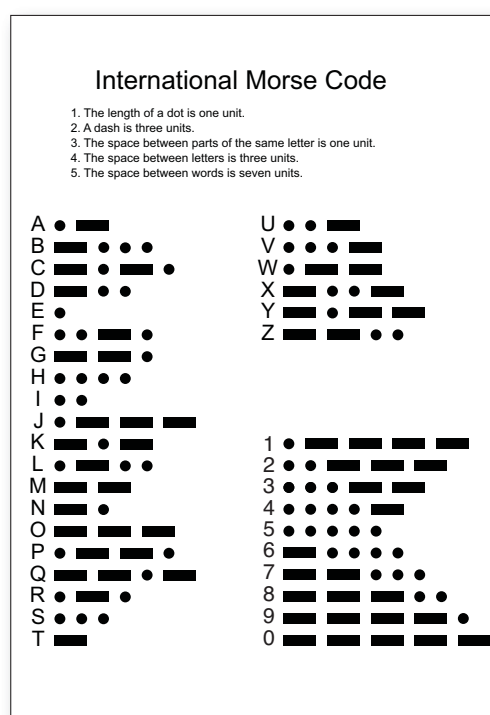
Op Erfgoeddag hebben we in de lokalen van de Sint-Augustinusscouts een kleine tentoonstelling over morse opgebouwd. Met de scoutsleden hebben we doe-het-zelf activiteiten gedaan. Zo hebben ze zelf een morsesleutel gemaakt, hebben ze zeeslag gespeeld met behulp van morse en leerden ze knopen maken om antennes te bevestigen. Als afsluiter hebben we een wedstrijd gehouden tussen radioamateurs en de jongeren. Wie kon het snelste een bericht intypen en doorsturen? Jongeren op een gsm of de radioamateurs met behulp van morse? De winnaar was snel bekend ...

RST kan je elke woensdag en vrijdag vanaf
20.00 uur bezoeken in hun hobbylokaal:
Campus Saffraanberg
Kazerne Kolonel Vlieger Renson
Blok 13 lokaal A -1.42
Luikersteenweg 371
3800 Sint-Truiden
Bart Van Cauter: on5are@uba.be
Roger Leunen: on4ahq@rst.be

RST is ook aanwezig op de Erfgoedjaarmarkt Haspengouw. Aan hun stand kan je zelf een morsesleutel maken en de leden dagen iedereen uit voor een wedstrijdje morse vs. SMS.

Eerste hulp bij tandpijn

In het uiterste zuiden van Haspengouw, in de gemeente Gingelom, ligt een klein en dunbevolkt landbouwdorp: Vorsen. Daar bevindt zich misschien wel één van de mooiste kerkjes van Haspengouw: de neoclassicistische Heilig-Kruiskerk uit 1850. Katrien Houbey, projectmedewerkster bij Erfgoed Haspengouw hielp de hele zomer twee vrijwilligers, Nellie en Maurice, met de inventaris van het kerkelijk patrimonium.

Alexandrië

In de kerk bevindt zich een mooi heiligenbeeld in de rechterzijbeuk. De afgebeelde heilige is Apollonia van Alexandrië. Apollonia leefde in de derde eeuw na Christus en was de dochter van welgestelde ouders uit Egypte die zich tot het christendom bekeerden. Dit gebeurde nadat hun kinderwens vervuld werd na talloze gebeden tot God en Maria. Vlak na haar doopsel verscheen een engel aan Apollonia die haar een witte sluier aandeed en haar aanspoorde om direct naar Alexandrië te gaan om daar het geloof te prediken.

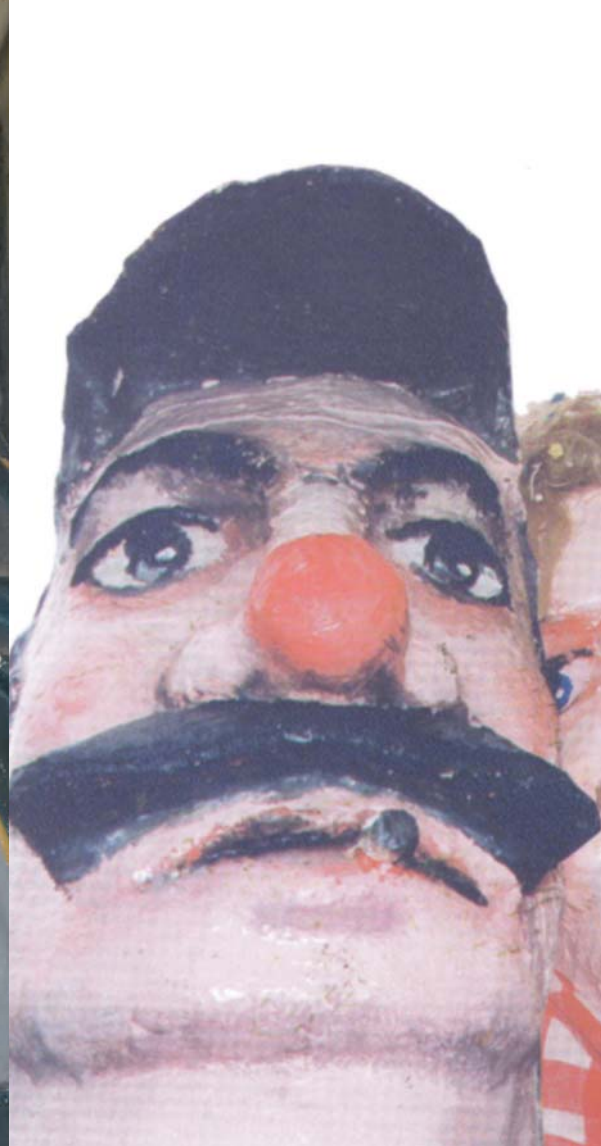
Door vuur verteerd

Tijdens haar verblijf in Alexandrië, waar zij als maagd van Christus leefde, kwam soldatenkeizer Decius aan de macht. Onder zijn bewind vond in Alexandrië een grote christenvervolg plaats en vele christenen werden gemarteld en vermoord. Zo werd ook Apollonia gevangengenomen en werden al haar tanden uitgetrokken. Er werd een grote brandstapel opgesteld en men dreigde haar levend te verbranden als ze geen afstand

deed van haar geloof in Christus. Ze vroeg even bedenktijd maar toen de brandstapel echt vuur vatte, sprong ze zelf in het vuur en stierf de marteldood.

Tandpijn

In haar rechterhand houdt Apollonia een palmtak vast, het symbool voor haar martelaarschap. In haar linkerhand heeft ze een nijptang met daarin een tand, als symbool voor de martelingen die ze heeft doorstaan. Apollonia is de patroonheilige van de tandartsen en wordt aanroepen tegen tandpijn, hoofdpijn en neusverstopping. Haar naamfeest is op 9 februari. In Vorsen werd de hulp van Apollonia ingeroepen wanneer kleine kinderen last hadden bij het krijgen van hun melktandjes. De pastoor gaf de ouders dan een medaillon mee dat ze in de wieg of het bed van het kindje moesten ophangen. Hij gaf ze ook een gebed mee dat ze negen dagen lang één keer per dag moesten bidden. Uit de hele omgeving en van over de taalgrens, kwam men de hulp van de heilige inroepen. Dit gebruik is tegenwoordig echter zo goed als verdwenen.

Van Goliath tot De Kraker

Reuzen hebben altijd al tot de verbeelding gesproken. In sprookjes en volksverhalen vinden we ze terug, maar ook in de bijbel en de Griekse mythologie zijn deze grote mensachtige wezens talrijk aanwezig. Reuzen staan vaak symbool voor de strijd tussen goed en kwaad. Reuzen stellen soms helden, goden of helpers voor, maar kunnen evengoed ook monsters zijn. Ze zijn de belichaming van universele thema's zoals angst, macht, religie en cultuur. De eerste reuzen gingen in veel Europese landen mee in religieuze processies. Ze verwezen dan ook vaak naar religieuze figuren zoals Goliath en Samson. Tijdens de verlichting en na de Franse Revolutie kwam er veel kritiek op dit gebruik en verdwenen heel veel reuzen. Alleen in België, Nederland, Noord-Frankrijk en Spanje bleef deze traditie leven. De reuzen stapten uit de religieuze sfeer en andere typen reuzen kwamen opzetten. Reuzen werden nu gemaakt ter eren van helden, volksfiguren en zelfs fruitsoorten. In Sint-Truiden zijn zeven fruitreuzen vernoemd naar kersen (*De Kraker*, *De Kernielse*, *Bigaro* en *Kapucientje*), een appel (*Jonagold*), een peer (*Conférence*) en een aardbei (*Elsanta*). Reuzen verpersoonlijken de identiteit van een gemeenschap, stad, wijk, dorp of vereniging. Ze worden dan ook vaak ingezet als ambassadeur. Een reus kan niet bestaan zonder de zorgen van de gemeenschap. Heel vaak wordt een vereniging of gilde opgericht die zich engageert om de reus te maken, te onderhouden en te vergezellen bij publieke gelegenheden.

Van riet tot metaal

Oorspronkelijk werd het lichaam van een reus uit riet gemaakt, terwijl de handen en het gezicht werden gemaakt met papier-maché of uit hout gesneden. De kleren van de reus worden uit stof vervaardigd en hebben meestal de kleuren die symbool staan voor de streek, stad of vereniging. In het lichaam van de reus wordt een draagstructuur aangebracht zodat iemand de reus kan dragen en laten dansen.

Het religieus erfgoed in Haspengouw kent een bijzonder rijke traditie. Talrijke vrijwilligers zetten zich belangeloos in om dit cultureel erfgoed te bewaren voor de toekomst. Om hen beter te helpen bij deze taak zet Erfgoed Haspengouw verder in op het project *Valorarisatie kerkelijk cultureel erfgoed*. Met dit project wil Erfgoed Haspengouw het religieus cultureel erfgoed in kaart brengen en de vrijwilligers ondersteunen met gerichte vorming en begeleiding. Projectmedewerkster is Katrien Houbey. Je kan haar bereiken via katrien.houbey@erfgoedhaspengouw.be

Reuzen gesignaleerd in de Borgloonse heuvels

Reuzen vormen een eeuwenoude traditie in onze streken, maar ze zijn niet meer zo talrijk aanwezig. Daarom willen ze deze oude gewoonte in Borgloon nieuw leven inblazen. Naar aanleiding van 1000 jaar Borgloon zal er in 2015 een nieuwe reus rondnansen in de eenrichtingsstraten van de kleinste stad van Haspengouw. Een korte introductie in het leven en welzijn van een reus.

In uitzonderlijke gevallen wordt dan een doodsbrief opgesteld en een laatste keer hulde gebracht aan de reus. Bilzen, Gingelom, Riemst en Voeren hadden vroeger ook hun reuzen, maar die zijn doorheen de jaren helaas uit het straatbeeld verdwenen.

Van idee tot Graaf van Loon

De nieuwe reus van Borgloon is een idee van Guy Roebben, lid van de Erfgoedraad Borgloon. De herdenking van 1000 jaar Borgloon is voor hem het uitgelezen moment om een blijvende herinnering te maken die ook nog zinvol kan ingezet worden in de toekomst. Zijn idee wordt enthousiast ondersteund door het schepencollege en een steeds grotere groep Lonenaren: stadspersoneel, enthousiaste burgers en zelfs een grote groep jongeren hebben hun engagement voor de reus uitgesproken. Zo zijn er verschillende werkgroepen die elk een onderdeel van de reus gaan maken. Het hoofd wordt gemaakt door de Loonse kunstenaar Lutgarde Ory en door Jean-Pierre Derwael. De naam van de reus blijft nog even geheim, maar hij zal een Graaf van Loon uitbeelden. Zijn gelaat wordt gemodelleerd naar de beeltenis van Graaf Arnold I, wiens portret te bewonderen is in de raadszaal van het stadhuis in Borgloon. De reus zal in gevechtsuitrusting gekleed zijn en de kleuren van Loon dragen: goudgeel en rood. In zijn handen krijgt hij een appel en een beker wijn, als symbolen van de fruit- en wijnproductie in deze vruchtbare gemeente. De reus zal ingezet worden als ambassadeur van Borgloon en hij krijgt bovendien een educatieve functie. Hij is namelijk de verpersoonlijking van het roemruchtige verleden van het graafschap

Loon. De reus zal 5 meter hoog zijn en zijn geboorte is uitgerekend voor het voorjaar van 2015.

Maar niet de eerste

Zo heeft Borgloon na vele jaren weer een actieve reus in de gemeente. Vóór de fusie van de gemeenten danste er een reus rond in Kerniel: *Bram*. In de jaren 1950 werd hij gemaakt naar aanleiding van het eeuwfeest van Lambert Loth. Hij was gemodelleerd naar de beeltenis van de jarige en was 3,80 meter hoog. *Bram* is al heel lang niet meer uitgegaan en heeft dringend een restauratiebeurt nodig. Een uitgesproken wens van Guy Roebben!

REUZENKALENDER

Reuzen in Vlaanderen vzw lanceert op zaterdag 15 november 2014 de eerste Nederlandstalige reuzenkalender van Vlaanderen. Deze handige muurkalender zal naast de data waarop reuzenfeesten en -stoeten plaatsvinden ook prachtige kleurenfoto's van reuzen bevatten. De kalender wordt verkocht aan 5,00 euro. Meer informatie over de kalender en reuzen in het algemeen vind je op www.reuzeninvlaanderen.be.

OPROEP

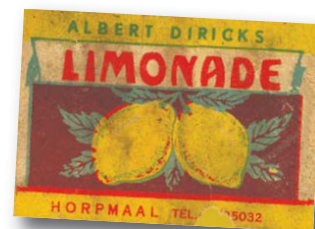
In Tongeren, Sint-Truiden en binnenkort in Borgloon zijn er nog actieve reuzen. Maar in Haspengouw waren er vroeger nog veel meer. In Bilzen had je *Statie-Lêns*, *Koren-Trien* en hun dochter *Steenweg-Stieneke*, in Voeren dansten *Der Piër* en *Der Joep*, in Riemst had je *Pierre* en *Marianne* en in Gingelom waren er twee reuzen waarvan de namen niet meer gekend zijn. Heb jij foto's van deze (verdwenen) reuzen of heb je een leuke anekdote over deze reuzen? Contacteer ons dan: info@erfgoedhaspengouw.be of 011 - 70 18 30.

Een reus wandelt immers niet, een reus danst door de straten van het dorp of de stad. Omdat riet en papier-maché niet echt duurzaam zijn, bestaan reuzen tegenwoordig uit een metalen frame met een hoofd en handen in polyester. Omdat ze daarom zwaarder zijn geworden, worden veel reuzen niet meer gedragen, maar voortgeduwd op wielen. Er zijn reuzen in alle maten en vormen. Er zijn mannelijke reuzen, vrouwelijke reuzen, kinderreuzen en dwergreuzen. De meeste reuzen zijn wel groter dan 2 meter. De grootste reus van België is *Jan Turpijn II van Nieuwpoort*, die maar liefst 10,40 meter hoog is en 750 kilogram weegt.

Van geboorte tot sterfte

De levensloop van een reus vertoont veel gelijkenissen met die van een mens. De geboorte van een reus gaat vaak samen met een aantal rituelen. Zo wordt er op het stadhuis een officiële geboorteakte opgesteld en wordt de reus ingeschreven in het bevolkingsregister. Veel reuzen worden na hun geboorte ook gedoopt. Dan krijgen zij een peter en meter toegewezen, die beloven goed voor de reus te zorgen. Reuzen kunnen ook trouwen met elkaar en kinderen krijgen. Ze zijn niet onderworpen aan natuurlijke beperkingen: zo kunnen ze geboren worden en trouwen op dezelfde dag. De reuzen *Bet* en *Rukes* van Tongeren waren vanaf hun geboorte een koppel. Twee jaar na hun geboorte, in 1958, kregen zij een zoon: *Jeangské*. Reuzen sterven omdat ze onherstelbaar beschadigd zijn of omdat er binnen de gemeenschap niet meer genoeg aandacht aan wordt besteed. Zo zijn in de loop van de jaren talloze reuzen verloren gegaan.

Over knikkerflessen en klare citroen

Iedereen kent ze wel: Cola, Fanta, Sprite, 7 Up ... Verfrissend op warme dagen en lekker bij een pak frieten. In een niet zo ver verleden stond ook Haspengouw bekend om zijn eigen frisdranken. Onder meer in Munsterbilzen, Tongeren en Hoeselt werd lekkere limonade gemaakt. En natuurlijk ook in Horpmaal, een deelgemeente van Heers.

In het kleine Horpmaal werd tot het vorige decennium drie generaties lang limonade gemaakt door de familie Diricks. De laatste limonademaakster, Erita Diricks, vertelt honderduit over dit sprankelend erfgoed.

Knikker in een fles

De limonadegeschiedenis van Horpmaal start begin 20ste eeuw wanneer de twee burens Joseph Diricks en Gilles Nossin samen limonade beginnen te maken. Kort nadien gaan beide heren, nog steeds burens, apart hun eigen limonade maken. Joseph samen met zijn broer Charles en Gilles met Lucien Diricks, de broer van Joseph en Charles. De limonadefabriek van Lucien sluit de deuren in de jaren '60; de andere limonadefabriek blijft bestaan. In 1961 komt het bedrijf, na het overlijden van zijn vader Charles, in handen van Albert Diricks. Dochter Erita, dan nog maar dertien jaar, helpt al mee in de familiezaak. Zij herinnert zich nog goed hoe de knikkerflesjes werden dichtgemaakt in de machines. In de flessen zat een glazen knikker en door de flessen snel te laten ronddraaien, kwam die knikker vast te zitten in de hals van de fles en kon de limonade er niet meer uit.

De flesjes waren zeer gegeerd bij de kinderen in het dorp. Ze gooiden ze stuk om met de knikkers te kunnen spelen.

Ook nu zijn de flessen zeer in trek, niet meer om met de knikkers te spelen, maar omdat ze zo zeldzaam zijn. Erita: 'De flesjes die we hier nog hebben, kregen we terug van de mensen in het dorp, want zelf hadden we er geen enkel meer. Mijn moeder heeft ooit nog de laatste lading die hier op de zolder stond verkocht voor een pan eieren... en nu zijn ze zoveel geld waard.'

Communautaire rel avant la lettre

De limonade werd met paard en kar verdeeld in de omliggende dorpen: Gutschoven, Broekom, Borgloon, Heers, Opheers, Batsheers en Mechelen-Bovelingen. Na verloop van tijd werd dan beslist om een vrachtwagen aan te kopen, maar deze is zelden of nooit gebruikt omwille van een tragisch overlijden in de familie. Erita: 'Mijn vader heeft die vrachtwagen destijds nog als antiek verkocht.'

Toen mijn man, Guy Melon en ik de fabriek overnamen, breidde de verdeelroute zich uit met Vechmaal, Lauw, Tongeren, Koninksem en Oreya. Wij brachten zelf de drank van huis tot huis.' Hoewel er niet zoveel Waalse klanten waren, moest het allereerste familielogo met de haan verdwijnen. De haan is immers het symbool van Wallonië.

Familierecept

In het dorp staat de familie Diricks bekend onder de bijnaam *de watermannen*. In het midden van hun binnenkoer bevindt zich een waterbron. Het gezuiverde water uit die bron was één van de succesfactoren van de limonade. De tweede succesfactor was de suiker, geen kunstmatige zoetstoffen, maar echte suiker. Erita: 'In de begindagen werd de suiker in de fabriek van Oreya gehaald en thuis door ons gesmolten.' De derde succesfactor waren de extracten. Deze werden speciaal gemaakt voor de familie, eerst in

Brussel, later in Hasselt door de firma Lecocq. Het familierecept werd in al die jaren nooit aangepast en is nooit opgeschreven. Ze hebben nooit geëxperimenteerd met de smaak omdat de mensen altijd naar de typische, kwaliteitsvolle limonade vroegen. De familie Melon-Diricks verkocht witte (klare citroen), gele (appelsien) en troebele limonade. Er was geen vaste dag of periode om limonade te maken. Erita: 'Als de limonade op was, werd er nieuwe gemaakt. We werkten een hele dag van 's morgens negen uur tot 's avonds zes uur. Voor de productie moesten we toch met vier zijn: mijn moeder, mijn vader, mijn dochter Katty als ze hier was, ik ... Op het einde van de dag hadden we dan terug driehonderd bakken in voorraad, waar we dan ongeveer veertien dagen mee toekwamen.'

Eigen cola

Na de Tweede Wereldoorlog, de periode van de zogenaamde *naoorlogse versnelling*, kwamen er diverse bedrijven en dus concurrenten bij. De familie Diricks besliste om Coca-Cola in het aanbod op te nemen. Ook andere dranken zoals Spa verschenen in het aanbod, Erita: 'Je moest een beetje van alles hebben.' Er is zelfs een tijdje cola geproduceerd en verkocht in Horpmaal, maar er werd dan toch maar besloten om de productie te stoppen omdat de mensen naar de echte Coca-Cola vroegen. De Horpmaalse limonade verkocht wel nog steeds beter dan limonade van andere producenten. Erita: 'Er kwamen zelfs mensen van Hasselt en omstreken die vijf of zes bakken per keer kochten om ook hun burens te voorzien.'

De laatste druppel

In 1999 gaven de oude machines de geest en stroomde de laatste druppel limonade uit de fabriek. De aankoop van nieuwe machines bleek niet meer mogelijk, Erita: 'Om ons daar opnieuw op in te stellen, dat was niet te doen, daar waren we te klein voor. We konden die grote machines niet meer kopen. Die waren bedoeld om duizenden liters te maken en dat was bij ons toch niet het geval.' Erita mist de limonade wel, net zoals veel oudere klanten. Moest er een nieuwe machine ter beschikking staan, ze zou er dadelijk terug aan beginnen.

Over het recept blijft Erita wel mysterieus: 'Ik heb het nooit opgeschreven neen, het zit enkel in mijn hoofd, zelfs mijn dochter Katty kent het niet!'

Of ze het recept ooit gaat doorgeven? 'Misschien, maar tot nu toe heeft niemand ernaar gevraagd.'

Dit interview is afgenomen in het kader van het project **Binnen bij boeren, bakkers en brouwers**. Met dit project wordt alle cultureel erfgoed dat verband houdt met voeding, drank en voedselproductie in Haspengouw in kaart gebracht. Op 9 oktober kan je nog een lezing in het kader van dit project meepikken. Onderwerp is het Limburgse jeneververleden met als spreker niemand minder dan Davy Jacobs, conservator van het recent vernieuwde Nationaal Jenevermuseum Hasselt. Aanvang om 19.30 uur in de bibliotheek van Gingelom (Surllet de Chokierstraat 4). De toegang is gratis, maar gelieve wel op voorhand in te schrijven: info@erfgoedhaspengouw.be of 011 - 70 18 30.

In het voorjaar van 2015 stellen wij ter afsluiting van het project Binnen bij boeren, bakkers en brouwers een publicatie voor waarin alle lezingen worden gebundeld. Meer informatie hierover op onze facebook en website: erfgoedhaspengouw.be.

De Mierhoop

De Lourdesgrot werd in 1881 gebouwd door Stannis Senden. Stannis, de broer van kannunik Jozef Senden, was een verstokte vrijgezel en actief in de gemeentepolitiek van Kozen. De grot werd gebouwd aan de *Mierhoop*, een bos dat bekend stond voor zijn grote mierenhopen. De grot kreeg van de Kozenaren een belangrijke plaats in hun Mariaverering. Maar na een tijd verdween de zorg en toewijding waardoor de grot door vandalisme en erosie helemaal verkommerde. Het stuk grond waarop de grot gebouwd was, kwam na verloop van tijd in handen van de familie Raskin, een fruittelersfamilie uit Kozen.

Poolse seizoenarbeiders

Toen Etienne Raskin in 2010 samen met Poolse seizoenarbeiders zijn fruitbomen aan het snoeien was, ontstond het idee om de grot te herstellen. Etienne: 'Een van de Polen zat vroeger in een priesteropleiding, maar stopte ermee omwille van een meisje waarop hij

verliefd was. Toen we aan het snoeien waren, zeiden we om hem te plagen dat hij de grot dan maar moest herstellen ter compensatie van het stopzetten van zijn opleiding.' Zo startten negen Poolse mannen en vrouwen met de restauratiewerken. De grot werd volledig opnieuw gecementeerd, er werd een nieuwe omheining geplaatst, er kwam een zitbank en een stenen pad en er kwamen tralies ter bescherming van het Mariabeeld. De namen van de werkers zijn in cement op de achterkant van de grot gegraveerd. In 2011 werd de grot tijdens een openluchtmissieviering ingewijd.

Ambiance aan de grot

Om de herstelling van de grot te financieren, organiseerden Etienne en zijn Poolse arbeiders in 2010 een barbecue bij de grot. Het werd een onverhoopt succes dat naar meer smaakte. Daarom organiseren ze de barbecue van toen af elk jaar op de derde zondag van juni. Etienne: 'Dit jaar hadden we voor de eerste

Wijer en Kozen verenigd aan de Mierhoop

Erfgoed vertelt niet alleen verhalen van vroeger. In veel gevallen zie je hoe erfgoed een buurt of een gemeenschap een nieuw verhaal geeft. In Nieuwerkerken, meer bepaald op de grens tussen Wijer en Kozen, zorgt een 133 jaar oude Lourdesgrot voor een heropleving van het gemeenschapsleven. En dat allemaal dankzij Poolse seizoenarbeiders en een gedreven fruitteler.

keer geen regen, maar toch hebben we elk jaar ongeveer 200 bezoekers. We voorzien in geval van regen een grote tent en een muziekgroepje zorgt voor ambiance.' De opbrengst van de barbecue gaat nu naar het Volkstehuis in Hasselt. Dit opvangtehuis werd midden 20ste eeuw opgericht door Benedictus Paesmans, een neefje van kannunik Senden.

Sinds de grot in ere is hersteld, komen er weer heel wat bezoekers langs deze mooie rustplek: Poolse seizoenarbeiders maar ook heel wat mensen uit Kozen en Wijer. De grot is ook een stopplaats tijdens een bloesemwandeling in de maand april.

KANNUNIK SENDEN

Kannunik Senden was een Kozense priester die bekendheid verwierf door zijn strijd tegen alcoholisme en tabak en omwille van zijn openlijk verzet tegen de Duitse overheersers tijdens de Eerste Wereldoorlog. Tijdens een verlof in Engeland kwam E.H. Senden in aanraking met een vereniging van geheelonthouders, de *Total Abstiners*. Toen hij terugkwam naar België werd ook hij een geheelonthouder en stichtte de geheelonthoudersbeweging Sint-Jansgenootschap en het matigheidsgenootschap voor de jeugd. Zijn beweging kreeg veel navolging in onder meer Membruggen en Kanne.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de kannunik, wegens openlijk verzet tegen de Duitsers, drie maanden gevangen gezet. Vier jaar lang was hij politiek gevangene tot hij op 1 december 1918 bevrijd werd uit een strafkamp in Holzminden. Bij zijn terugkeer werd hij als een held onthaald. Hij keerde terug naar Kozen waar hij de rol opnam van kapelaan. Op zondag 20 januari 1946 stierf Senden. Hij werd in Kozen begraven.

WO I IN NIEUWERKERKEN

Heemkunde Nieuwerkerken biedt ter gelegenheid van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog een gevarieerd programma aan. Op zondag 9 en dinsdag 11 november kan je in ontmoetingscentrum De Brug een tentoonstelling meepikken over de oud-strijders van Nieuwerkerken. Tegelijkertijd stelt Heemkunde Nieuwerkerken zijn nieuwe publicatie voor: *Groot Nieuwerkerken in de Grote Oorlog*. Om de herdenking extra in de kijker te plaatsen, brengt Heemkunde Nieuwerkerken twee postzegels uit. Deze postzegels worden aangeboden aan vijf euro per serie.

Je kan ze bestellen tot en met 17 oktober 2014. Meer info over de tentoonstelling, de aanschaf van de zegels en de publicatie: 0499-73 56 74, heemkunde.nwk@telenet.be of www.heemkunde-nieuwerkerken.be. Openingsuren tentoonstelling: Zondag 9 november: van 10.00 tot 20.00 uur Dinsdag 11 november: van 10.00 tot 20.00 uur

Vrienden van het erfgoed: Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren

Naast Erfgoed Haspengouw en de talloze vrijwilligersverenigingen zijn er in Haspengouw nog een aantal organisaties die bekommerd zijn om ons gezamenlijk erfgoed. In de vorige editie van de krant stelden we de werking van ZOLAD+ voor. Ditmaal richten we ons vizier op Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren (RLH). We hadden een gesprek met Tine Rijvers, landschapsanimator bij RLH.

Tine, wat is een 'regionaal landschap' eigenlijk?

Een regionaal landschap is een streek met een eigen identiteit en met belangrijke natuur- en landschapswaarden. Haspengouw en Voeren hebben een glooiend landschap met beekvalleien, akkers met bloeiende bermen, hoogstamboomgaarden die in elk seizoen het landschap opfleuren. Behalve die natuurkenmerken zijn er ook heel wat historische elementen die heel typisch zijn, zoals weidebarrieren, poorten, kapellen enzovoort. Werken aan deze streekidentiteit doen we dan ook samen met alle partners die actief zijn in dit landschap, door tal van projecten op te zetten die het Haspengouwse Landschap bevorderen.

We zijn gestart in 1999, als gevolg van het natuurdecreet van 1998. Daarin wordt de nadruk gelegd op de samenwerking tussen gemeenten en diverse doelgroepen. Regionaal

Landschap Haspengouw en Voeren is tot stand gekomen door een samenwerking van zeventien Haspengouwse gemeenten, maar ook landbouworganisaties, natuurverenigingen, landeigenaren en toeristische verenigingen werken hier aan mee. Ondertussen hebben we een team van dertien medewerkers om onze doelstellingen te bereiken.

En hoe vertaalt zich dat in de praktijk?

Wij willen het landschap in Haspengouw en Voeren herstellen, inrichten en openstellen voor het publiek. Het landschap herstellen doen we bijvoorbeeld door hoogstamboomgaarden aan te planten, liefst omzoomd met meidoornhagen. Waar nodig herstellen we ook het typische smeedijzeren hekwerk dat vaak aan de ingang van een boomgaard staat. Maar ook natuurlijke meanders van rivieren opnieuw in ere herstellen om zo de

Van de gevangenis naar de bibliotheek

In Riemst bewijzen ze al meer dan tien jaar dat samenwerken loont. Met het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Riemst (GOGRI) hebben ze er een overkoepelend orgaan voor alle heem- en geschiedkundige kringen uit Riemst.

De thuisbasis van GOGRI is het RADOC, het Riemster Archief en Documentatie Centrum.

Al vijf jaar lang is het de centrale ontmoetingsplaats voor elke Riemstenaar met interesse in de geschiedenis van zijn gemeente. Aan het roer staat Ludo Melard, voorzitter van GOGRI.

Piet Peumans

Het verhaal van het RADOC begint in Millen, ten huize van Piet Peumans. Piet was gepassioneerd door genealogie en heemkunde. Hij had in de loop der jaren een hele verzameling van geschriften, boeken en foto's van en over Riemst bij elkaar gesprokkeld. In 1999 overleed Piet en bleef zijn weduwe achter met dit kostbare archief. Ze vroeg aan Ludo Melard, heemkundige uit Millen en nu voorzitter van GOGRI, om het archief te ordenen. Dit in zijn eentje volbrengen, bleek al snel onbegonnen werk. De verzameling was ook nog eens zeer waardevol en er was nood aan een duurzame oplossing voor het archief Peumans. De gemeente Riemst wou een handje helpen en gaf de oude politiecellen, die al even leegstonden, ter beschikking om het archief in onder te brengen. Daar kwamen Ludo en andere vrijwilligers hun ordeningswerk verder-

zetten. Toen de bibliotheek in Riemst werd uitgebreid, ontstond het idee om in de kelderruimtes een archief uit te bouwen. GOGRI, dat intussen was opgericht, kreeg het beheer in handen. Zo ontstond het RADOC. Elke maandagvoormiddag vanaf 9.00 uur is het archief open. Je vindt er stevast een aantal vrijwilligers die onderzoekswerk doen en bij een kop koffie discussiëren over de wereldproblematiek in het algemeen en het leven in Riemst in het bijzonder. De vrijwilligers worden ondersteund door Odette Merken, een medewerkster aangesteld door de gemeente.

Guy Peters

Het RADOC bestaat niet alleen uit het archief Peumans, maar herbergt ook de bewonersregisters van meer dan honderd jaar oud, oude kaarten en oud gemeentearchief. Het RADOC werd de voorbije jaren verder aangevuld met diverse schenkingen. Uit de regionale bibliotheek van Maastricht zijn een aantal publicaties overgekomen en in 2009 deed de familie Peters, na het overlijden van Guy Peters, een schenking aan het RADOC. Guy Peters was een gepassioneerd heemkundige en oprichter van de *Millerse Gazet*. In die gazet werden allerlei weetjes en nieuws van en over Millen verzameld. In Guy's rijke verzameling zaten bijvoorbeeld heel veel originele stukken van de verschillende gemeenten vóór de fusies.

RADOC

Paenhuisstraat 13
3770 Riemst
Open op maandagvoormiddag,
liefst op afspraak
012 - 44 03 58
odette.merken@riemst.be
www.gogri.be

oorspronkelijke staat van een vallei te verkrijgen, is een voorbeeld van dergelijke landschapsprojecten. Dit hebben we onder meer gedaan in Helshoven waarbij we de Herk terug in haar oorspronkelijke staat hebben gebracht.

De openstelling van het landschap voor het publiek gebeurt onder meer door middel van onze green-spots, de meest kwaliteitsvolle wandelgebieden van Haspengouw en dus ideaal om de mooiste plekjes van de streek te ontdekken.

We bieden ook educatieve pakketten en activiteiten voor scholen aan.

Wat staat er zoal op jullie erfgoedpalmares?

In 2011 hebben we samen met het Centrum Agrarische Geschiedenis een onderzoek gedaan naar 200 jaar landschaps-geschiedenis. Het resultaat is gebundeld in een mooi geïllustreerde publicatie *Het landschap vertelt - Haspengouw & Voeren, de mens vormt zijn land*. Aanvullend hebben we een rondreizende tentoonstelling gemaakt in de vorm van de *klapcaravan*. Achter de ‘geheime’ deurtjes van de klapcaravan schuilen beelden van vroeger. Met een druk op de knop kan je luisteren naar belevenissen en anekdotes van mensen uit de streek. Je kan de klapcaravan gratis uitlenen. In mei van dit jaar coördineerden we ook de herstellingswerken aan de waterput van het

kasteel van Heks. Die herstellingen werden uitgevoerd door cursisten dakbedekking bij de VDAB. We hebben ook meegeholpen aan de herstelling en ontsluiting van de tumuli van Gingelom (zie Erfgoedkrant Haspengouw, april 2014, jaargang 3, nr. 1, red.).

Kan je iets meer vertellen over het project klein historisch erfgoed?

Verspreid in Haspengouw en Voeren komen tal van kleine cultuurhistorische relictten voor die een sterke link hebben met het landschap en het oude landgebruik. De meeste van deze elementen zijn niet beschermd, maar vormen wel een belangrijk onderdeel van de identiteit van de streek en verdienen dan ook alle aandacht. Regionaal Landschap zet dit erfgoed, met steun van Leader Haspengouw, in de kijker.

We herstellen erfgoedelementen en hun omgeving en dat altijd in samenwerking met de lokale bevolking.

Geen grootse werken, maar kleine ingrepen die de elementen terug een plaats geven in onze omgeving. We denken dan aan kleine veldkruisen, boomkapelletjes, bomen of bronnetjes waar men naartoe ging als men ziek was, dorpsputten waar men water ging halen. Zo hebben we onder andere in Rijkhoven hekwerken aan de Rentmeesterij hersteld. Iedereen die in zijn omgeving zo'n landschapselement terug in ere wil herstellen, kan altijd contact opnemen met ons.

Hebben jullie nog grootse plannen in de toekomst?

Een heel groot project dat gepland staat voor het najaar van 2014 is de herinrichting van de Kluis van Vrijhern. Een landschapsarchitect is de hele site aan het hertekenen. Momenteel is het er nogal chaotisch met onduidelijke bewegwijzering en weinig tot geen informatie. Het park en de moestuin worden onder handen genomen en de ingang van de site zal terug in zijn oorspronkelijke staat hersteld worden. Je komt nu eigenlijk binnen via de achterkant. Het is de bedoeling dat de bezoekers na de herinrichting terug aan de voorkant van de Kluis toekomen. Er zullen bomen worden gekapt en de paden en parking worden heringericht. Er komen infoborden met daarop informatie over de Kluis en het kluizenaarsleven. Dit project doen we samen met de Vrienden van de Kluiskapel Vrijhern, de huidige inwoners van de Kluis en de Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep. We hopen de vernieuwde site in het voorjaar van 2015 open te stellen voor het publiek.

Kluis van Vrijhern

De kluis van Vrijhern (een gehucht naast Hoeselt) ontstaat wanneer Jacobus van den Brouck uit Hasselt rond 1685 naar Riksingem trekt om er les te geven aan de arme kinderen. Rond 1690 vestigt hij zich als kluizenaar aan de rand van de gemeente om ook de kinderen van Hern en Werm te kunnen onderwijzen. De kluis wordt verwoest in 1703, bij de inname van Tongeren door de Fransen onder maarschalk de Villeroy. In 1709 staat de heer van Werm, Hubert-Maximiliaan de Brouckmans de nodige grond af voor de bouw van een nieuwe kluis. In 1709 bouwt Jacobus van den Brouck ook de kapel van Onze – Lieve-Vrouw van Loreto. Hij sterft in 1715 en wordt begraven in de kerk van Riksingem. De laatste kluizenaars zijn Lambertus Meesters van Eigenbilzen (geboren in 1904) en Martinus Brepoels van Beverst, die zich na de dood van Meesters terugtrekt in het minderbroedersklooster van Rekem. Sindsdien wordt de kluis bewoond door particulieren. De Vrienden van de Kluiskapel Vrijhern bekommeren zich om de bescherming van de kluis en organiseren de jaarlijkse Kluisfeesten midden augustus. Voor de ontwikkeling van een brochure en audiofragmenten over de geschiedenis van de kluis krijgen zij financiële steun van onder andere Erfgoed Haspengouw.

Kluis van Vrijhern
Kluisstraat 1, 3730 Hoeselt
Open op zondag van 13.30 uur tot 18.00 uur
Er vertrekken 3 wandelingen vanuit de Kluis: 4, 6 en 8 km. Toegankelijkheid voor rolstoelen en kinderwagens is beperkt. Bij regenweer zijn laarzen aangeraden.

Vital Medaerts

En dan is er ook nog Vital Medaerts, in Riemst beter gekend als *de Meester*. Vital, ondertussen negentig jaar, was behalve onderwijzer in Riemst, ook meer dan vijftig jaar correspondent voor Het Belang van Limburg. In die vijftig jaar heeft hij duizenden foto's van Riemst en zijn inwoners verzameld. Al zijn artikels, foto's en negatieven heeft *de Meester* in handen van het RADOC gegeven. En elke maandag komt hij zelf nog in het archief snuisteren. Het ordenen en digitaliseren van het Medaerts-archief wordt nog een groot project voor de vrijwilligers van GOGRI. Maar nu gaat alle aandacht uit naar de Eerste Wereldoorlog en de voorbereidingen voor de grote tentoonstelling 'De dorpen van Riemst in 14-18'. Van 7 tot 10 november organiseert GOGRI met de steun van het gemeentebestuur een grote eindtentoonstelling die de apotheose vormt van het herdenkingsjaar 2014. Van augustus tot en met november zijn er in de deelgemeenten allerlei activiteiten georganiseerd: van tentoonstellingen tot toneelvoorstellingen. De tentoonstelling geeft een unieke kijk op het leven in de dorpen van Riemst tijdens de Grote Oorlog en de invloed ervan op het leven van de burgers. Ze bestaat onder meer uit unieke foto's die worden bewaard in dit archief. Het resultaat van een goede samenwerking tussen de vrijwilligers van alle heemkundekringen van Riemst.

Riemst

**ACTIVITEITEN
WO I IN RIEMST**

TENTOONSTELLING
Het kleine Val-Meer in de Grote Oorlog
Zaal De Bond, Bampstraat 8, 3770 Val-Meer
Officiële opening en voorstelling van twee publicaties: vrijdag 31 oktober om 20.00 uur. Bezoek mogelijk tot 22.00 uur.
Open op zaterdag 1 november van 10.00 uur tot 20.00 uur en zondag 2 november van 14.00 uur tot 20.00 uur.

TENTOONSTELLING
Helden van Vlijtingen in de Grote Oorlog
Zaal Concordia, Mheerstraat, 3770 Vlijtingen
Open op zaterdag 1 en zondag 2 november, telkens van 10.00 uur tot 19.00 uur.

TENTOONSTELLING
De dorpen van Riemst in 14-18
Zaal 't Paenhuys,
Paenhuisstraat 11, 3770 Riemst
Officiële opening: vrijdag 7 november om 19.00 uur.
Open op zaterdag 8, zondag 9 en maandag 10 november van 11.00 uur tot 22.00 uur.

Storysongs

Cultureel erfgoed is een breed begrip. Archiefmateriaal, rituelen, kunstwerken, gebruiksvoorwerpen, taal ... het past allemaal onder deze noemer. Aan dit lijstje mag je ook het gezongen woord toevoegen. En daarover gaat het nu net: *Storysongs*. Met dit project gaan we op zoek naar streek- of dorpsgebonden liederen uit de tien Haspengouwse gemeenten die samen Erfgoed Haspengouw vormen.

Marktzangers

Tot in het begin van de 20ste eeuw was het populaire en volkse lied een belangrijk communicatiemiddel voor de gewone man. Het grootste deel van de bevolking leefde in een wereld waarin informatie van buitenaf maar heel moeilijk doorsijpelde. Via liederen vond het belangrijke wereldnieuws maar ook informatie over lokale gebeurtenissen de weg naar het grote publiek. Vooral voor de plattelandsbewoners vormden liederen een essentiële informatiebron. Marktzangers, die heel het jaar door dorpen en steden trokken op zoek naar een publiek, hielden de dorpe-lingen met hun liedjes op de hoogte van het reilen en zeilen in de wereld. Deze zangers stonden niet enkel om hun plezier te zingen, maar ook om de kost te verdienen. Daarom verkochten ze hun liedteksten onder de vorm van *vliegende blaadjes*. De marktzanger schreef en zong over alles wat hij rondom zich zag gebeuren. Hij kan dan ook beschouwd worden als de journalist van zijn tijd.

Jonas Van Esch

Het idee om in Haspengouw op zoek te gaan naar deze liederen komt van Jonas Van Esch.

Jonas, 32 jaar, is afkomstig van Kleine-Brogel, maar woont al geruime tijd rond Leuven. Hij werkt daar bij de kunst-educatieve jeugdwerk-organisatie Mooss vzw, waar hij onder meer nascholingen 'muzische vorming' geeft aan jeugdwerkbegeleiders en leerkrachten. Daarnaast speelt Jonas al van jongs af aan accordeon en piano. Hij is toetsenist in verschillende bands en als accordeonist geeft hij heel wat optredens op feesten en evenementen voor jong en oud. Op één van deze optredens ontstond het idee om in de rusthuizen van Haspengouw op zoek te gaan naar streekgebonden liederen.

Interviews

De opzet van het project is simpel: in de tien gemeenten, die samen Erfgoed Haspengouw vormen, gingen we op zoek naar minstens één streekgebonden levenslied. We zochten niet in archieven, maar bij de mensen zelf die het fenomeen marktzanger nog hebben gekend. In eerste instantie bezochten we met Jonas

een rusthuis in één van de tien gemeenten voor een optreden met accordeon. Het project werd voorgesteld en Jonas speelde gekende klassiekers en maakte zo de bewoners warm voor *Storysongs*. Nadien ging hij terug voor interviews met de mensen die nog zo'n lied kenden en het ook wilden zingen. Het resultaat is dat we van elke gemeente een lied hebben gevonden en gedocumenteerd. De onderwerpen van deze liederen lopen heel sterk uiteen: van een aangebrand cafélied tot een verslag over een wrede moord.

Website en reizende tentoonstelling

De liedjes zijn nu allemaal verzameld op de website van Erfgoed Haspengouw. Je kan er per gemeente alle informatie over het gevonden lied en fragmenten van de interviews terugvinden. In een volgende fase willen we alle interviews en liedjes in een documentaire bundelen. Deze film zal vanaf 2015 in de tien gemeenten rondreizen. Je kan hem dan op verschillende locaties in de *Storysongsbox* bekijken. Meer informatie over de locaties en data vind je binnenkort op onze website: erfgoedhaspengouw.be

Onze zoektocht naar liederen is nog lang niet afgelopen. Ken je zelf nog een streekgebonden levenslied uit het begin van de 20ste eeuw? Of heb je een vliegend blaadje van een marktzanger? Je mag ons altijd contacteren: 011 - 70 18 30 of info@erfgoedhaspengouw.be.

Gezocht: (jong) talent

Graag willen we deze oude liedjes ook in een nieuw jasje steken. Daarom zijn we op zoek naar muziekgroepen of solo-artiesten die graag een levenslied uit de eigen gemeente onder handen willen nemen.

Heb je hiervoor interesse? Contacteer ons dan via 011 - 70 18 30 of info@erfgoedhaspengouw.be. Meer informatie vind je op erfgoedhaspengouw.be.

Erfgoedcel Haspengouw
Abdij
Diesterstraat 1
3800 Sint-Truiden

011-70 18 30
info@erfgoedhaspengouw.be

erfgoedhaspengouw.be

Erfgoedkrant Haspengouw is een uitgave van projectvereniging Erfgoed Haspengouw, een intergemeentelijk samenwerkingsverband tussen Bilzen, Borgloon, Gingelom, Heers, Hoeselt, Nieuwerkerken, Riemst, Sint-Truiden, Tongeren en Voeren voor het cultureel erfgoed in Haspengouw.

De krant wordt gedrukt op 78.000 exemplaren en in deze gemeenten huis-aan-huis verspreid.

Teksten: Elza Vandenabeele, Martijn Loix, Jonas Slegers, Mark Duser, Jonas Van Esch – **Eindredactie:** Véronique Piret, Lieve Opsteyn, Martijn Loix – **Foto's:** Mark Duser, Jo Billen, familie Diricks, Willy Ilsbroekx, Heemkunde Nieuwerkerken, Martijn Loix, Michel Mathei, Lieve Opsteyn, Radio Amateurs Sint-Truiden, RADOC, Etienne Raskin, Stad Sint-Truiden, Mabo collectie Bilisium vzw, Henri Savenay, Regionaal Landschap Haspengouw-Voeren, Karljnn Loix, A. Jansen, Dokter Foerster, Pierre Baré, Guido Sweron, Nico Meens, Katrien Houbey – **Layout:** Smets.Ruppel – **Druk:** drukkerij Moderna.

V.O. ROGER CLERINX, VOORZITTER ERFgoed HAspengouw
CONTACTADRES: DIESTERSTRAAT 1, 3800 SINT-TRUIDEN - MAATSCHAPPELIJKE ZETEL: MAASTRICHTERSTRAAT 10, 3700 TONGEREN

Met steun van de
Vlaamse overheid